

ELITEN OCH FOLKET

Tom Moring: *Political Elite Action: Strategy and Outcomes*. Societas Scientiarum Fennica, Commentationes Scientiarum Socialium 41. Helsingki 1989 (diss.). 179 s.

Studiet av politiska eliter är naturligtvis väl företrätt i den statsvetenskapliga litteraturen, även i vår inhemska dissertationslitteratur, där Martti Noponen's avhandling om riksdagsmännens sociala bakgrund (1964) och Matti Oksanen's avhandling om riksdagsmännens rollupplevelser (1972) kan nämnas som särskilda företrädare för genren. Ett tillskott till denna, annorlunda i stil och uppläggning än de föregångare som här nämnts, är Tom Moring's färskas doktorsavhandling, baserad på finskt material, om politiskt elitbeteende. Disputationen ägde rum den 27 januari 1990 vid Helsingfors Universitet, och vad jag anför i denna anmälan återgår i allt väsentligt på det utlåtande jag i egenskap av fakultetsopponent ingivit till statsvetenskapliga fakulteten därstädes.

Fråga är om en s.k. sammanläggningsavhandling. Den består, förutom av en sammanläggning, av fem enskilda studier. Den har den allmänna brist som brukar känneteckna avhandlingar av denna typ, nämligen en disparat tematik, vars sammanläggande framtvingar en referensram som är så generell att den blir föga informativ och vägledande. Alldeles stor vikt skall emellertid inte läggas vid detta påpekande. Avhandlingen har nämligen en fast kärna, innefattande, förutom naturligtvis sammanläggningen, tre av de fem studier om vilka ovan varit tal — kärnan består av utläggningar kring frågan i vilken mån den politiska eliten i Finland i sitt handlande influeras av väljar- och medborgarpreferenser. De två andra studierna ansluter sig till helheten närmast och lösligt i termer av metodologi och allmänna närmandesätt, och de håller inte samma kvalitet som avhandlingen i övrigt. Det är egentligen synd att författaren stannat för ett sammanläggningsformat. Den kärna jag nämnt hade nämligen, enligt min mening, som sådan satisfierat de krav man är berättigad att ställa på en doktorsavhandling — de två tilläggsuppsatserna är ganska överflödiga övningar, och de minskar, som sagt, författarens förutsättningar att arbeta fram en koherent referensram. Bl.a. försvårar de sådana anknypningar till demokratiteori och teorier om partistrategiskt handlande som annars hade varit naturliga.

Några korta konstateranden kring avhandlingens uppläggning får inleda min bedömning och avsluta min introduktion:

I avhandlingen ställer författaren sitt elitperspektiv i relation till väljarnas beteende vid olika val, och försöker i och med detta arbeta fram slutsatser om mekanismer och dimensioner i interaktionen mellan politiskt beteende på olika nivåer. En speciell vinkling är att författaren på elitnivån studerar särskilda enskilda personer inom eliten i stället för det aggregat av personer som termen »elit» vanligen täcker. Dessa personer inom eliten uppfattas, och detta är ett grundantagande i avhandlingen, vara strategiska aktörer vilka till politiska lösningar på olika sätt omvandlar vad Moring kallar parametriskt rationella preferenser hos

väljare och medborgare. Studiet sker inom ramen för särskilda fallstudier, som avser fånga viktiga brytningsskedan i finsk politik under efterkrigstiden. För identifieringen av brytningsskedan och brytningspunkter utvecklar författaren en särskild teknik och särskilda definitioner. Studiet av väljarnivån förankras huvudsakligen i resultat som framtogs med tillhjälp av en ny metod för ekologisk inferens, som betraktas vara en vinning i de hittills ganska fruktlösa försöken att på basen av ekologiska rön komma till slutsatser om individuellt väljarbeteende. I avhandlingen används metoden främst i syfte att underlätta en analys av väljarnas vandringar till och från olika partier i olika val.

*

Avhandlingens huvudkonklusion är att eliten i sitt strategiska handlande är föga influerad av väljarpreferenser. »A conclusion is that elite-level action in Finnish postwar politics in the cases studied has only exceptionally been tied to adherence to priorities formulated at a voter level or a party rank and file member level», skriver Moring i sin sammanfattning (s. 159). Slutsatsen skall förses med två olika frågetecken.

Det ena gäller resultatets generella räckvidd. Moring gör, vilket skall noteras inte minst av de många journalister som tagit Moring's avhandling som det slutliga vetenskapliga beviset för att eliten i vårt land nonchalerar folket, inga anspråk i en generaliserande riktning. Han hävdar, och har naturligtvis rätt däri, att hans fallstudier endast har en hypotesgenererande ambition och att hans resultat inte har giltighet för andra fall än de han studerat. Den hypotes som sammanfattar avhandlingens centrala vetenskapliga kontribution återges på s. 161, och den säger att ett elitbeteende av ovan refererat slag skall stå att finna i brytningsskedan, under vissa kontextuella betingelser och i samband med vissa politiska maktstrukturer. Hypotesen har en hög grad av allmän rimlighet, och är förankrad i ett ordentligt empiriskt arbete. Den hade naturligtvis med fördel kunnat brytas ned och preciseras i en uppsättning subhypoteser. En sådan uppsättning hade gett klarare anvisningar för den forskning som skall gå i Moring's fotspår, och hade även bättre framhävt avhandlingens bidrag till utvecklandet av den statsvetenskapliga forskningens kumulativitet.

Det frågetecken jag vill rita gäller dock en annan sak, nämligen det faktum att avhandlingen, samtidigt som den hävdar en tes, innehåller en del rön och stoff som inte synes vara i god samklang med den tes som hävdas. Moring observerar ställvis detta, men inte alltid: det finns iakttagelser och observationer som inte backar upp hans slutsats men som han antingen glider över eller inte ägnar tillräcklig uppmärksamhet. Den grund Moring bygger sin hypotes på är alltså, det är detta jag vill säga, i ljuset av hans egen forskning mer vacklande än han vill göra gällande. Mitt andra frågetecken gäller det sätt varpå Moring utvalt konkreta fall för analys. En av de tre fallstudier han bygger på handlar nämligen om svekfullt politiskt beteende, d.v.s. ett beteende som innebär ett svek mot det resp. elitpersoners anhängare vill ha och tror på — konkret är fråga om Väinö Leskinens manövrerande av det socialdemokratiska partiet bakom president Kekkonens

kandidatur inför presidentvalet år 1968. Eftersom ett kriterium för val av fall är att de skall manifesteras ett svekfullt beteende, är det då ett föga överraskande forskningsresultat att eliten gör som den vill och inte som folket vill: resultatet är inskrivet i undersökningens design. Jag skall skynda mig att säga att detta tautologiska drag ingalunda dominerar i Mornings framställning. I studiet av fallet Leskinen, som ändå är en av de sist och slutligen ganska få centrala hörnstenar avhandlingens resultat vilar på, är draget dock tydligt närvarande. Det kastar givetvis en viss skugga över Mornings konklusion om elitbeteendets utformning.

Den berörda problematiken har även en annan sida. Mornings resultat har en särskild ram, som inte innesluter vardagens många och inte alltid så dramatiska politikbeslut. För dem, och här kommer generaliseringsproblematiken ånyo in i bilden, kan det övergripande resultatet möjligen vara ett annat. Jag vill, i anslutning till ett påpekande som Moring gör på s. 162, kasta fram en fundering. Påpekandet är att Finland åtminstone fram till år 1982 är att betrakta som en samförståndsdemokrati (och, får jag tillägga, är det i särskild mån efter 1982). I sådana är, detta är min fundering, elitens följsamhet mot folket väl särskilt stor? Följsamheten betingas kanske inte av en särskild övertygelse därom att det i och för sig är värdefullt att respektera folkviljan. Men följsamheten är ändå där: när eliten koordinerar och hopkompromissar sina viljor, för den samman de olika segment av folkviljan den företräder och låter dem sammansmälta till en allmänvilja, som blir något slags hopkok av vad folk i gemen vill. Resonemanget blir haltande om man antar att eliten i allmänhet vill helt andra saker än folket vill, men ett sådant antagande vill jag för egen del se som orimligt. Min poäng blir härmed den, att Mornings klassificering av Finland som en samförståndsdemokrati borde ha föranlett honom att omgärda sin huvudkonklusion med ytterligare reservationer, som gäller vardagspolitikens beslutsklimat och dettas effekter för graden av samklang mellan elitvilja och folkvilja.

*

Jag nämnde redan att Moring i sitt studium av väljarbeteende, varvid han är intresserad av frågan i vilken mån beteendet fungerar som incitament för elitbeteende och som reaktion på elitbeteende, använder sig av en ny metod för ekologisk inferens. Metoden är utarbetad av den danska statsvetaren Sören Risbjerg Thomsen, och har av denne, i samarbete med professor Sten Berglund, applicerats även på finska data. Av dessa applikationer gör Moring bruk i sin avhandling. I flera avseenden är detta bruk förtjänstfullt. Förfarandet omgärdas sålunda med tillbörliga reservationer, det används nyanserat, det framtar en god del intressanta resultat, och det ger en kvantitativ stadga åt Mornings i övrigt markerat kvalitativa framställning. Jag skall inte för egen del ta ställning till metodens allmänna förträfflighet — här för är min kunskap om den otillräcklig. Ett kritiskt påpekande skall jag ändå göra, som träffar Mornings övertygelse om metodens validitet. Den har, skriver han, »produced results astonishingly consistent with results based on interview data» (s. 117). Så är även fallet. Men den har också, vilket Moring inte tillräckligt diskuterar och medger, framtagit resultat där

överensstämmelsen med intervjudata inte alls är god. Rätt uppseendeväckande diskrepanser i Thomsens applikationer på danska data har sålunda påvisats av professor Mogens N. Pedersen i en kritisk nagelfaring av Thomsens innovation (se *Politica*, 1987, nr 3). För Finlands del föreligger en likaså uppseendeväckande diskrepans på en för avhandlingen viktig punkt. De finska data som Moring nyttjar anger att 13 % av de som röstade på socialdemokratiska partiet vid 1966 års riksdagsval övergick att rösta på samlingspartiet vid 1970 års val — Moring ser i detta en socialdemokratisk väljarreaktion på Väinö Leskinens här tidigare omnämnda manövrerande och samtidigt en indikation på elitmannen Leskinens negligering av väljarpreferenser. Emellertid rapporterar Pertti Suhonen i en artikel i det av Pertti Pesonen redigerade samlingsverket »*Protestivaalit-Nuorisovaalit*» (1972) en väljarström i angiven riktning som uppgår till endast 3 %; resultatet härrör ur en intervju-undersökning ett par månader före valet 1970. Moring känner naturligtvis till Suhonens artikel och gör försök att komma förbi den, men försöken övertygar inte. Resultatet är att läsaren stannar i ganska stor villrådighet om hur berättigad Mornings konklusion egentligen är på denna punkt. Detta är ju inte Mornings fel — han kan inte veta vilken av de två skuggbilder han betraktar som är den riktiga. Det är dock inte korrekt att allmänt bedöma metodens korrekthet efter hur väl den svarar mot intervjudata och sedan förkasta detta mått på godhet när det blir obekvämt för den egna argumenteringen.

Jag vill också göra ett annat påpekande om metod. I en fallstudie undersöker Moring de TV-intervjuer som en enskilda presidentkandidaterna genomgick före presidentvalet år 1988, och han tillämpar härvid ett kvantitativt förfarande som mäter »temperaturen» i kandidaternas framträdanden genom att registrera temaskiften, tendenser att avbryta och bli avbruten, att överrösta, etc. Metoden är såvitt jag kan se skickligt tillämpad, och den ger i och för sig intressanta resultat. Om dess relevans för det egentliga syftet stannar jag dock i tvivelsmål. Moring vill måla en bild av kandidaternas strategiska beteende gentemot varandra och tittarna/väljarna, och syftet är naturligtvis i fullaste samklang med avhandlingens huvudfrågeställning. Relationen mellan denna och Mornings temperaturmätningar är dock inte mer än indirekt, och mer rakt på sak gående manövrar hade varit påkallade. I själva verket ropar temat formligen på tvänting: a) ett enkelt klassiskt innehållsanalytiskt förfarande som mäter kandidaternas spontana eller av intervjuarna framtagna omnämningen av varandra och av olika ämnesområden; och b) en uppsättning strategikategorier (t.ex. motsatsparet offensiv och defensiv propaganda) som mätningarna kunde ha ordnats i. I sistnämnda avseende kunde den partistategiska litteratur som inspirerad av Anthony Downs' klassiker »*An Economic Theory of Democracy*» vuxit fram inte minst i Sverige (Björn Molin, Gunnar Sjöblom, Axel Hadenius) ha erbjudit många goda uppslag, och det är synd att den inte anlitas. Förhörd på denna punkt under disputationen svarade Moring att denna på partier inriktade litteratur är uppbyggd kring kollektivt strategiskt handlande, och häri har han naturligtvis rätt. Litteraturens heuristiska värde minskas dock inte av detta drag.

Jag skall göra ännu en invändning som har att göra med metod. Invändningen är att Moring inte tillräckligt redovisar de förfaranden i kraft av vilka han fastställer brytningskedan i finsk politik och framtar fall av svekfullt politiskt beteende. Det är i och för sig fullt möjligt att han kommer till riktiga resultat på dessa punkter, och jag har egentligen bara en ordentlig invändning mot hans resultat: presidentvalet år 1956 kan inte gärna stå som ett exempel på svekfullt politiskt beteende om man accepterar den betydelse Moring inlägger i termen. Omvänt kan man undra varför inte den undantagslag som år 1974 förlängde president Kekkonens mandat kvalificerar sig som ett fall av svekfullt beteende. Det viktiga påpekandet är dock som sagt att det metodiska förfarandet borde ha framlagts med större och mer läsbarvänlig utförlighet.

*

Det finns inslag i Morings avhandling som imponerar, och jag skall kort omtala några av dem.

För det första är Moring noga med definitioner och begreppsbestämningar, och detta underlättar mycket ett inhämtande av avhandlingen. Någon gång går han för all del vilse — litet olyckligt är att han för en definition av det centrala begreppet »elit» anlänter alldeles kryptisk formulering av Moshe Czudnowski, som dessutom är i uppenbar konflikt med de resultat Moring kommer till (s. 17). På det hela taget har framställningen dock klara förtjänster i sagda avseenden och Morings bemödanden visar att han har en betydande förmåga att kombinera skilda teoretiska fragment och komponenter till fungerande helheter. Det finns en myckenhet beläsenhet på avhandlingens sidor, och den kommer till uttryck även i det försvar Moring utvecklar för sin inriktning på intentioner och de särskilda förklaringsansatser som inriktningen påkallar. Försvaret är övertygande, och visar på insikter i flera besvärliga vetenskapsteoretiska och vetenskapsfilosofiska frågor. En sak Moring kanske kunde ha dröjt längre vid är intentionernas på något sätt självklara hemmahörande i politikens värld — det hör till de politiska sammanhangens beskaffenhet att det är naturligt att där tänka i termer av målstyrt handlande. Särskilt naturligt blir detta i fokuseringar på elitbeteende. Jag har också, låt mig i förbigående notera detta, haft vissa svårigheter att fullt tillgodogöra mig ett par fyrfält (ss. 26, 29) som Moring konstruerar för att illustrera sin framställning. Terminologin är inte alltid lyckad, och relationerna mellan de dimensioner som styr fyrfälten är litet dimmig.

Beläsenheten finns på även andra punkter än de teoretiska och begreppsliga. Moring är sålunda väl inläst på finskt politiskt liv och finsk samtidshistoria, och en särskilt god demonstration av detta ges i avhandlingens längsta artikel, som behandlar den politiska situationen i Finland under den första efterkrigstiden och elitens sätt att handskas med denna situation. Framställningen vilar på breda sjök av litteratur, och även om det antagligen är riktigt att säga att den inte ger mycket nytt på den rena faktasidan, så ger den ett stabilt underlag för en diskussion och analys av elitens agerande. Ibland får man väl känslan att underlaget blir för stabilt — i anledning av den framställning Moring lämnar om

t.ex. krigsansvarighetsprocessen undrar man nog om den, beledsagad som den är av bl.a. noggranna tabellariska uppgifter om utmätta straff, ändå rör sig på en nivå som är onödigt detaljerad för undersökningens egentliga syfte. Att undersökningen föreligger i engelsk språkdräkt och sålunda blir tillgänglig för en om finsk politisk historia förmodligen ganska okunnig utländsk publik kan förstås åberopas som en sådan vetenskapsextern omständighet som kan motivera en annars onödig utförlighet. Allt nog, ett rättvist generellt omdöme är att Moring är kunnig på de områden han intresserar sig för.

I sammanhanget är det dock nödvändigt att notera att det finns ganska många slarv- och sakfel i avhandlingen. Den har kanske tillkommit i en alltför brådsakande ordning, som inte lämnat tillräcklig tid för kontroller och eftertanke. Någon fullständig katalog över sådana mindre fel jag åsyftar skall jag naturligtvis inte tillhandahålla här, men några exempel som kan styrka det befogade i min anmärkning är jag skyldig att anföra. Låt mig då notera att det i motsats till vad Moring anför nog var så att Sovjetunionen i den not som 1961 tillställdes Finland gjorde en hänvisning till kretsar i Finland och deras verksamhet (s. 160); att Moring på ett ställe (s. 49) förväxlar Lapporörelsen och IKL; att han på en och samma sida (s. 103) anger två versioner av den tidsperiod hans studie avser täcka; att den i avhandlingens titel förekommande termen »outcomes» definieras på ett för det vetenskapliga språkbruket främmande sätt (s. 18); att det på ett ställe (till åtskillnad från vad som sägs på andra) hävdas att socialdemokraterna och samlingspartiet var förenade i regeringssamarbete år 1948 (s. 132); att den definition av »elit» som här tidigare berörs är besvärlig även i den mening att den innehåller empiriska likvärd som begreppsliga komponenter (s. 45); att en figur framstår som fullständigt överflödig (s. 135); och att en definition av begreppet »lokal kultur» är helt tautologisk (s. 37).

*

Jag skall sammanfatta min bedömning:

Tom Morings avhandling har sina förtjänster och sina brister. I många avseenden är de senare en följd av att avhandlingen är en sammanläggningsprodukt. Hade den haft monografins format, hade den centrala frågeställningen om elitens relation till folket stigit fram med en annan pregnans och kunnat angräpas med en strängare och mer utarbetad systematik. Jag skall särskilt notera att detta påstående inte i och för sig uttrycker någon kritik av den fallstudiedesign som författaren stannat för. Den är fullt legitim, och om dess begränsningar och möjligheter synes författaren även vara fullt medveten. Vad jag åsyftar är ett litet famlande grepp om hela uppgiften, där, för det första, antalet upprepningar blir ganska stort, för det andra, de metodiska val som träffas inte blir fullt motiverade, för det tredje, de två nivåer som diskuteras, nämligen folket och eliten, blir ojämnt beaktade i de olika uppsatserna, för det fjärde, en systematiserande diskussion av generaliseringsproblematiken inte har en naturlig plats i avhandlingens helhet, och, för det femte, en ordentlig strukturerad och uppföljande diskussion av avhandlingens övergripande resultat på ett litet liknande sätt

blir svår att inplacera i avhandlingens helhet. Det är även, och detta är ännu en konsekvens av avhandlingens karaktär, ganska konfunderande att läsa en avhandling om relationen mellan folk och elit som tar så liten beaktning med vad såväl klassisk som modern demokratiteori har att berätta och antaga om denna relation. Det är naturligtvis inte fel att göra som Moring och ta en startpunkt i resonemang som gäller relationer mellan nivåer i allmänhet, men för kumulativiteten i vår kunskap om det politiska livets demokratiska fungerande är greppet inte det bästa.

Beträffande avhandlingens förtjänster skall jag upprepa att författaren har en god beläsenhet och en god förmåga att driva en vetenskaplig kombinatorik. Jag ser även avhandlingens ämnesval som en förtjänst. Moring analyserar en kärnpunkt i demokratiskt politiskt liv, frågan om och hur folket och eliten påverkar varandra och tar intryck av

varandra. I allmänhet skall man vara försiktig med att fylla omdömen om vilka ämnesval som är goda eller dåliga — här, som i de flesta samhällsvetenskapliga sammanhang, är pluralism ett värde i sig. När den får den formen att mainstreamproblem sätts på undantag, och vår inhemska statskunskap är i god fart på marsch på en sådan väg, skall avhandlingar som Morings dock hälsas med särskild tillfredsställelse. Jag finner det angeläget att här ännu nämna att Moring vid disputationstillfället försvarade sin avhandling på ett utmärkt sätt. Försvaret var både elegant och uppslagsrikt, fritt från försök att framhärda i omöjliga positioner och präglad av försök att upprätthålla en stimulerande vetenskaplig diskussion. Disputationen var akademisk i ordets bästa mening, och i detta hade respondenten en betydande andel.

DAG ANCKAR